

Izum in Cobiss.Net

EDINA SVETLA TOČKA v novejši zgodovini razvoja zmogljivosti Izuma sta dozidava in energetska sanacija obstoječega objekta, poimenovanega prostori prihodnosti. Kako bo Izum v naslednjih letih lahko upravičil investicijo, pa je veliko vprašanje

TOMAŽ SELJAK

Septembra 2011 je bil v sobotni prilogi Večera objavljen moj članek z naslovom "Ni samoumevno, da imamo Cobiss in Sicris". Uredništvo priloge je takrat izpostavilo mojo izjavo, da "svoje odločitve za protestni odstop ne obžalujem, ker sem prepričan, da bo pripomogla k drugačnemu, ustrežnejšemu odnosu do Izuma".

Prvo velja še danes, da bo vlada Republike Slovenije spremenila podcenjevalni odnos do Izuma (Institut informacijskih znanosti v Marino ru) in projekta Cobiss.Net – razvoja regionalne mreže knjižničnih informacijskih sistemov in informacijskih sistemov o raziskovalni dejavnosti, pa nisem več prepričan.

Status Izuma

Izum je bil na mojo pobudo leta 1992 ustanovljen zaradi projekta Cobiss.Net kot samostojni javni zavod (pred tem je deloval v okviru Univerze v Mariboru). Ime Institut informacijskih znanosti je zgodovinsko pogojeno in ne odraža njegove dejavnosti, ker se Izum ne ukvarja z znanstvenoraziskovalno dejavnostjo, temveč zagotavlja informacijsko podporo izobraževanju, znanosti in kulturi.

Zakon o knjižničarstvu je leta 2001 Cobiss opredelil kot nacionalni vzajemni bibliografski sistem, Izumu pa je bila dodeljena vloga knjižničnega informacijskega servisa. Leta 2011 je Izum pridobil še status regionalnega centra Unesca za knjižnične informacijske sisteme in informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti. Osnovna dejavnost Izuma se kot javna služba financira iz proračuna preko MIZŠ – ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (knjižnicam v Sloveniji so zato knjižnične aplikacije praviloma dostopne brezplačno), iz naslova tržne dejavnosti pa Izum ustvari nekaj nad 10 odstotkov prihodkov (predvsem s prodajo svojih proizvodov in storitev v tujino).

Sam sem bil dalj časa vodja delovne skupine za pripravo Zakona o knjižničarstvu in že takrat smo bili v dvomih, ali bo Izum kot javni zavod z "javnimi uslužbenci" lahko uspešno opravljal svoje naloge in sledil potrebam uporabnikov. Zakon o knjižničarstvu zato dopušča možnost, da "naloge knjižničnega informacijskega servisa izvaja javni zavod, lahko pa tudi druga pravna oseba na podlagi koncesije".

Razvoj knjižničnih aplikacij, sistemov in mrež je namreč kontinuiran in vedno bolj zahteven proces (nove tehnologije, nove funkcionalnosti) in tovrstne razvojne dejavnosti nikjer na svetu ne izvajajo javni uslužbenci, temveč za to specializirane neprofitne organizacije ali profitne družbe, ki niso odvisne od omejitev, ki veljajo za javne zavode

(administrativno omejevanje zaposlovanja in nezmožnost ustreznega nagrajevanja inovativnih in visokoproduktivnih sodelavcev). Podobno velja tudi za zahtevnejše računalniške aplikacije za podporo informacijskim sistemom javne uprave v RS – "outsourcing" razvoja in vzdrževanja programske opreme in še kakšnih drugih storitev je danes v javni upravi nekaj povsem običajnega

Leta 2010 je prevladalo moje spoznanje, da Izum razvojnega procesa ne more več uspešno obvladovati pod organizacijskimi in kadrovskimi pogoji, ki veljajo za javne zavode, samostojni razvoj nekaterih aplikacij in servisov pa tudi stroškovno ni upravičen niti izvedljiv. Preoblikovanje v neprofitno družbo v lasti države se kaže kot edina možna rešitev, prepoznali pa smo tudi možnega strateškega partnerja (neprofitno organizacijo OCLC, ki med drugim vodi svetovni knjižnični katalog WorldCat), s katerim bi lahko združili moči pri zadovoljevanju potreb uporabnikov v Sloveniji in v širši regiji. Žal so po podpisu pisma o nameri strateškega partnerstva leta 2011 pogajanja zastala zaradi podcenjevalnega odnosa pristojnih ministrstev in vlade do naših ugotovitev, opozoril in predlogov.

Izum ima danes 112 zaposlenih informatikov, bibliotekarjev, prevajalcev in sodelavcev drugih izobrazbenih profilov. Z razvojem računalniških aplikacij se ukvarja tretjina zaposlenih, drugi skrbijo za vzdrževanje računalniške infrastrukture, izvajajo različne izobraževalne aktivnosti, zagotavljajo pomoč uporabnikom ... Izum že več let opozarja, da z obstoječimi kadrovskimi zmogljivostmi ne more več kakovostno izvajati svojih nalog, razvoj novih proizvodov in servisov pa je omejen in upočasnjen pod kritično mejo.

Na podcenjevalni odnos vlade do Izuma kažejo številna dejstva:

Financiranje osnovne dejavnosti Izuma se je od leta 2010 do leta 2015 znižalo za 20 %, povečanje sredstev v letu 2016 pa je bilo le simbolično. Ob tem je težko razumeti, kako se odgovorni v vladi ne zavedajo, da zmanjševanje zmogljivosti Izuma neposredno vpliva na sposobnost Izuma, da izpolni pričakovanja in potrebe več sto tisoč slovenskih uporabnikov. Očitno se tudi ne zavedajo, da bi bili skupni stroški nekajkrat višji, če bi morale knjižnice same nabavljati računalniške aplikacije pri tujih komercialnih ponudnikih, vzajemne katalogizacije na nacionalnem nivoju (z izjemnimi finančnimi prihranki) ne bi imeli, prikrajšani pa bi bili tudi za številne funkcionalnosti nacionalnega sistema Cobiss.si (bibliografije raziskovalcev, knjižnično nadomestilo ...). Ob prehodu na novi plačni

sistem leta 2008 je takratno ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo na Izum pozabilo in sistemizacijo smo morali "začasno" sestaviti s kombinacijo delovnih mest iz različnih plačnih skupin. Do pred nekaj leti je Izum kreativne in produktivne sodelavce lahko vsaj občasno nagradil z izplačilom uspešnosti iz naslova tržne dejavnosti, kar pa leta 2015 ni bilo več možno, ker je moral Izum s presežkom prihodkov nad odhodki pri tržni dejavnosti pokriti primanjkljaj pri financiranju javne službe.

Delovno mesto direktorja Izuma je uvrščeno štiri razrede nižje od delovnega mesta direktorja Nuka. Ob tem lahko ugotovimo, da je od vodstva Nuka odvisno delo zaposlenih v Nuka, od vodstva Izuma pa tudi delo zaposlenih v preko 800 knjižnicah v Sloveniji in v drugih državah. Odgovornosti direktorjev Nuka in Izuma so zato zagotovo primerljive.

Izum je imel doslej enajstčlansko sestavo upravnega odbora, kar se je večkrat pokazalo za problematično zaradi velikega števila članov in tudi zaradi njihovega nepoznavanja procesov dela v Izum-u in razvojnih izzivov. Predlog sprememb Zakona o knjižničarstvu je že leta 2011 vključeval tudi spremembo sestave upravnega odbora Izuma, a je bila leta 2015 sprememba iz predloga črtana. Po sporazumu med Republiko Slovenijo in Unescem bi morala biti člana upravnega odbora Izuma tudi predstavnik Unesca in predstavnik Sveta Cobiss.Net, a MIZŠ to ignorira in pri zadnji spremembi akta o ustanovitvi Izum-a v juliju 2016 je vlada le zmanjšala število članov z enajst na devet.

Cobiss.Net

Širitev mreže Cobiss.Net je skoraj izključno odvisna od mednarodne razvojne pomoči. Ta je še posebno pomembna, ko se institucije v ciljnih državah še odločajo, ali sprejmejo ponujeni koncept nacionalnega knjižničnega informacijskega sistema in informacijskega sistema o raziskovalni dejavnosti.

V preteklosti so projekt Cobiss.Net občasno finančno podprla različna ministrstva, a je bilo to vedno le rezultat razumskega razmišljanja posameznikov, ki so dojeli vpliv tega projekta na vlogo in ugled Slovenije na Zahodnem Balkanu. Sofinanciranje projekta se je v obdobju 2011–2013 ustavilo na letni ravni 100.000 evrov, ko pa je v letu 2014 financiranje osnovne dejavnosti Izum-a prešlo od Agencije za raziskovalno dejavnost RS neposredno k MIZŠ, je ta finančno podporo širitvi mreže Cobiss.Net ukinil!

Ministrstvo za zunanje zadeve (MZZ) je projekt Cobiss.Net večkrat uvrstilo med najuspešnejše projekte razvojnega sodelovanja v regiji, žal pa "naj ne bi imelo možnosti", da bi

projekt tudi finančno podprlo. Izum je ob vsakoletni predložitvi Akcijskega načrta mednarodnega razvojnega sodelovanja dobil pohvalne ocene MZZ in pojasnilo, "da je pristojno ministrstvo za financiranje projekta Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport." Podobno stališče je zavzelo tudi ministrstvo za kulturo. Zaman so bila vsa pojasnila Izuma, da je potreben medresorski dogovor.

Kljub številnim razgovorom in obsežni korespondenci s pristojnimi ministrstvi in kabinetom predsednika vlade so bili v zadnjih dveh letih zavrnjeni ali odloženi vsi predlogi za ureditev odprtih organizacijskih in finančnih vprašanj. Ključni problem seveda niso javnofinančne omejitve, temveč nerazumevanje projekta in njegove dolgoročne naravnosti ter zadržanost MIZŠ do sodelovanja z ljudmi, ki problematiko najbolje obvladamo.

Blokade in posledice

Za vključitev knjižnic v Albanijo in na Kosovu v mrežo Cobiss.Net si Izum prizadeva že od leta 2005 z različnimi oblikami razvojne pomoči knjižnicam. Cobiss je bil inicialno implementiran v eni od albanskih knjižnic decembra 2012, kasneje pa še v več drugih knjižnicah. Ob tem pa je MIZŠ od leta 2013 dalje blokiral vse predloge za razvojno pomoč knjižnicam v Albaniji in na Kosovu in tako tudi:

- pobudo bivšega albanskega ministra za izobraževanje in znanost za pripravo in podpis medvladnega protokola o implementaciji sistema Cobiss v Albaniji

- dogovor z albansko ministrico za inovacije in javno upravo o sodelovanju pri organiziranju nacionalnega Cobiss centra v Nacionalni knjižnici Albanije,

- dogovor z albansko ministrico za kulturo, mladino in šport o programskih usmeritvah projekta Cobiss.Net – Albanija v obdobju 2013–2015,

- organiziranje podiplomskega študija bibliotekarstva v Skadru po programu Univerze v Ljubljani,

- predlog našega veleposlanika na Kosovu, da predsednik RS Borut Pahor ob obisku na Kosovu spodbudi politične strukture na Kosovu k podpori vključitvi kosovskih knjižnic v Cobiss.Net in prošnjo Urada predsednika vlade Republike Albanije (april 2015) za pomoč pri ustanovitvi vladne knjižnice in s tem povezani implementaciji sistema Cobiss.

Se razume, da smo si s tem zapravili naklonjenost in zaupanje pristojnih albanskih ministrstev, politiki na Kosovu pa se praviloma zgledujejo po Albaniji.

Po implementaciji sistema Cobiss v Nacionalni knjižnici Bolgarije smo bili večkrat opozorjeni, da navedena knjižnica nima finančnih možnosti za spodbujanje drugih knjižnic, da se vključijo v sistem Cobiss.BG, poleg tega pa je ameriški donator za vzpostavitev konkurenčnega sistema Nalis leta 2009 zagotovil 4.000.000 dolarjev. Nova direktorica Nacionalne knjižnice Bolgarije je julija lani, ko je bila v Izum-u, povedala, da je "vlak odpeljal". Visokošolske knjižnice so se usmerile na Nalis, splošne knjižnice pa na dva lokalna ponudnika knjižničnih aplikacij.

V Bosni in Hercegovini, Črni gori, Makedoniji in Srbiji veliko knjižnic pri avtomatizaciji knjižničnega poslovanja še vedno uporablja programsko opremo drugih proizvajalcev, implementacija Cobissa pa bi bila pri njih možna le ob ustreznih finančnih podpori pri prehodu na Cobiss (konverzija baz podatkov, izobraževanje).

Deklarirane in dejanske prioritete

V Resoluciji o mednarodnem razvojnem sodelovanju za obdobje 2008–2015 je bil Zahodni Balkan naveden kot prvo geografsko prednostno območje, eno od vsebinsko-tematskih prednostnih področij pa je bilo tudi "znanstveno-tehnološko sodelovanje skupaj z gradnjo povezzljivih knjižničnih informacijskih sistemov in raziskovalni dejavnosti za podporo izobraževanju in raziskovanju ter kulturnemu, tehnološkemu in go-

brez perspektive?

spodarskemu razvoju" – projekt Cobiss.Net. Leta 2011 je bil Cobiss.Net v vladnem akcijskem načrtu za Zahodni Balkan vključen med "najbolj aktualne projekte in dejavnosti", za katere je bilo ugotovljeno, "da predstavljajo veliko dodano vrednost dejavnostim RS na Zahodnem Balkanu".

V osnutku Resolucije o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za obdobje do leta 2030, ki je bila v javni razpravi do 24. 10. 2016, smo lahko prebrali, da naj bi bilo eno od prednostnih vsebinskih področij "spodbujanje vključujočih in odpornih/stabilnih družb s poudarkom na dobrem upravljanju, enakih možnostih, boljših priložnostih za vsakogar, varstvu in promociji pravic žensk, otrok in starejših ter zagotavljanju kakovostnega izobraževanja".

Nesporno je, da mreža Cobiss.Net zagotavlja pogoje za dobro upravljanje raziskovalne in izobraževalne dejavnosti, enake možnosti za dostop do informacij in kakovostno izobraževanje. Zato je težko razumeti, da za širitev mreže Cobiss.Net ni finančnih sredstev, Slovenija pa je za projekte, ki so bili zaključeni v obdobju 2013–2016 ali pa se še izvajajo, lahko zagotovila: 280.000 evrov za pogozdovanje v občini Erseke v Albaniji, 900.000 evrov za vzpostavitev referenčnega akreditacijskega laboratorija v BiH za proučevanje kvalitete naftnih derivatov, 240.000 evrov za opremljanje športne dvorane v občini Novo Sarajevo, 1,249.699 evrov za izgra-

dnjo sortirnice odpadkov na Žabljaku v Črni gori, 949.347 evrov za opremo in izgradnjo športne dvorane na Žabljaku, 1,500.000 evrov za izgradnjo komunalne čistilne naprave v Skopju, 630.000 evrov za izgradnjo vrtca v Šimanovcih v Srbiji, 800.000 za izgradnjo naprave za čiščenje odpadnih voda na Zlatiboru v Srbiji ... (Vir: spletna strani MZZ).

Očitno je Cobiss.Net preveč inteligen in vizionarski projekt, da bi našel svoje sistemsko mesto v izvajanju deklarirane politike vlade do Zahodnega Balkana. Tako si zavravljamo zaupanje in ugled ter priložnosti za širitev izvirnega slovenskega znanja v države Zahodnega Balkana.

Evropska sredstva?

Predstavniki treh direktorats Evropske komisije (EK) so že na konferenci Cobiss 2006 projekt Cobiss.Net podprli z najvišjimi ocenami, a tudi povedali, da projekt presega ozko resorno naravnost standardnih razpisov EK in je zato treba najti drugo pot za pridobitev evropskih sredstev. Vsa nadaljnja prizadevanja Izum-a, da bi pristojna ministrstva pri EK pridobila potrebne informacije glede možnosti financiranja projekta mimo razpisov EK, so bila neuspešna.

Po posredovanju evropskega poslanca dr. Milana Zvera pri evropskem komisarju za izobraževanje in kulturo maja 2015 smo dobili pojasnilo Generalnega direktorata za izobraževanje in kulturo (DG

↑ Izum že več let opozarja, da z obstoječimi kadrovskimi zmogljivostmi ne more več kakovostno izvajati svojih nalog, razvoj novih proizvodov in servisov pa je omejen in upočasnjen pod kritično mejo Foto: Sašo Bizjak

Očitno je Cobiss.Net preveč inteligen in vizionarski projekt, da bi našel svoje sistemsko mesto v izvajanju deklarirane politike vlade RS do Zahodnega Balkana

EAC), da je sredstva možno pridobiti v okviru programa IPA, a je za to potreben politični dogovor z državami Zahodnega Balkana – na enem od ministrskih ali vladnih srečanj mora financiranje projekta nekdo predlagati in s predlogom morajo soglašati države prejemnice pomoči, kar pa ne bi smel biti problem. Za ta namen smo pripravili predlog projekta Cobiss.Net – Podpora razvoju nacionalnih knjižničnih informacijskih sistemov držav Zahodnega Balkana in njihovi integraciji v skupni izobraževalni, raziskovalni in kulturni prostor EU (10 milijonov evrov).

Idealna priložnost za predlaganje projekta je bilo srečanje predstavnikov vlad The Western Balkans Summit na Dunaju avgusta 2015. Ker ministrstvo za zunanje zadeve ni bilo pripravljeno prevzeti iniciative, smo za pomoč zaprosili Avstrijce in po dveh sestankih dobili sporočilo avstrijskega ministrstva za znanost, raziskovanje in gošpodarstvo, da je njihov minister pripravljen projekt Cobiss.Net podpreti, če ga bo predlagal naš minister Zdravko Počivalšek. Slednji je nato obljubil, da bo v svojem nagovoru predlagal financiranje projekta Cobiss.Net iz evropskih sredstev, a tega ni naredil.

Na predlog EK (DG NEAR) je sledil dogovor z Unescom, da projekt vzame pod svoje okrilje, a sem moral po usklajevalnem sestanku v Bruslju junija 2016 sogovornikom v EK sporočiti, da ne vidim možnosti, da bi se lahko s komer koli v vladi dogovoril za predlaganje projekta.

Neodzivnost vlade

S sedanjim vršilec dolžnosti direktorja Izuma Davorjem Šoštarjem sva v preteklih letih (skupaj ali ločeno) neprestano opozarjala pristojne ministre in državne sekretarje ter nekatere poslance na vedno bolj kritično situacijo in dolgoročne posledice podcenjevalnega odnosa vlade do Izum-a in projekta Cobiss.Net. Več alarmantnih pisem je bilo naslovljenih tudi na predsednico prejšnje vlade in predsednika sedanje vlade, dr. Mira Cerarja, a dlje od obljub o ureditvi razmer ni prišlo. Posebno obetavna so bila pojasnila in napovedi ministrice dr. Maje Makovec Brenčič v odgovoru na poslansko vprašanje poslanca Uroša Prikla novembra 2015, a se od takrat ni nič spremenilo.

Prostori prihodnosti

Edina svetla točka v novejši zgodovini razvoja zmogljivosti Izuma je realizacija projekta Dozidava k objektu Izuma in energetska sanacija obstoječega objekta (investicija 9,5 milijona evrov, od tega 7,2 milijona evropskih sredstev), poimenovanega prostori prihodnosti. Povečanje prostorskih in tehnoloških zmogljivosti Izuma je bilo leta 2010 med drugim utemeljeno s širitvijo storitev in proizvodov v države Zahodnega Balkana ter s pričakovanim povečanjem števila zaposlenih s 110 na 150 v petih do desetih letih. Šest let je mimo in število zaposlenih se je najprej povečalo na 115 in nato znižalo na 112. Kako bo Izum v naslednjih letih lahko upravičil investicijo, pa je veliko vprašanje. •

* Mag. Tomaž Seljak je dolgoletni koordinator projekta Cobiss.Net.